Ігор Кудінов
к.філос.н., доцент кафедри соціології ЗНУ
Олена Стариковська
студентка 4 курсу факультету соціології та управління ЗНУ

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

В статті розглядаються особливості використання прогностичних методик в практиці соціальної роботи. Визначаються напрями оптимізації соціального прогнозування в соціальній роботі.

Ключові слова: *соціальна робота, прогноз, соціальне прогнозування.*

Благополуччя суспільства – це насамперед благополуччя його членів. Соціальні й психологічні проблеми, що виникають у процесі людського буття в сучасному складно структурованому суспільстві, не можуть бути вирішені тільки на основі самодіяльної взаємодопомоги. Ці проблеми повинні стати предметом діяльності спеціально підготовлених професіоналів – соціальних працівників.

Клієнтами соціальних працівників можуть бути: окрема людина; родина; група; співтовариство людей або організація. Функції соціальної роботи багато в чому пов'язані з наданням різноманітної соціальної, психологічної й педагогічної допомоги в будь-яких обставинах, де вона тільки може знадобитися. Сюди відносяться: різні кризові ситуації; корекція соціальних девіацій; сімейні проблеми й багато чого іншого. У кожній ситуації, де потрібна допомога, соціального працівника цікавить актуальна або потенційна проблема індивіда. До числа основних проблем психології соціальної роботи відносяться питання психічного здоров'я окремої людини, психологічного здоров'я родини; проблеми їхньої адаптації до різних змін на тій або іншій стадії життєдіяльності; психологічні труднощі виховання дітей і підлітків; основи взаємин батьків і дітей; психологічні умови запобігання міжособистісних і міжгрупових конфліктів; питання психологічної допомоги різним категоріям населення, психологічний відбір, професійна орієнтація й психологічна підготовка фахівців сфери соціальної роботи.

Соціальна робота як практична діяльність реалізується через взаємодію соціального працівника з індивідом або якоюсь спіль-

ністю людей. Очевидно, що основні завдання соціального працівника в процесі надання допомоги безпосередньо визначаються необхідністю організувати й структурувати взаємодію із клієнтом таким чином, щоб досягти взаємопогоджуваних цілей і ефективних результатів соціальної допомоги. Одним із таких способів є організація роботи соціального працівника із клієнтом для вирішення життєво складних ситуацій. Тобто ефективною формою роботи з клієнтом по вирішенню його особистісних проблем стане консультування, в план якого в першу чергу стане розробка прогнозу.

У літературі здавна склалося багато понять, що позначають різні відтінки суджень про майбутнє: пророцтво, пророкання, передбачення, й т.д. Серед науковців велися палкі суперечки з питання права на існування терміну «прогнозування», адже можливість дати оцінку прогнозному дослідженню дається лише по закінченні того часу, на який був розрахований даний прогноз. Серед дослідників цього питання були такі вчені, як Воронкова В.Г. [6], Бестужев-Лада І.В. [2], Савельєв І. Г., Матвієнко В.Я. [4], Регуш Л.А. [7], Е. Янч [12] та ін. В соціальній роботі технології соціального прогнозування розглядалися у працях таких науковців, як Курбатов В.И. [3], Холостова Е.И. [9], Шахрай В.М. [11], Тюпля Л.Т. [10], Басов Н.Ф. [5], та інші.

Мета дослідження – визначити сутність та шляхи оптимізації соціального прогнозування в соціальній роботі.

Прогнозування (від грецького – передбачення, прогноз) розглядалося, як процес вироблення вірогіднісного судження про стан будь- якого явища або процесу в майбутньому. Будучи однією з форм наукового передбачення в соціальній сфері, економічній або політичній, прогнозування перебуває у взаємозв'язку з: цілепокладанням, плануванням, програмуванням, проектуванням, управлінням [6, 66-67].

Соціальне прогнозування – це передбачення тенденцій і перспектив можливого розвитку соціальних систем, об'єктів, суспільних явищ, процесів На сьогоднішній день, це питання набуває ще більших масштабів. Необхідною умовою для визначення шляхів оптимізації соціального прогнозування в соціальній роботі є розгляд існуючих методів і видів прогнозування.

Прогнозування як дослідження із широким охопленням об'єктів аналізу, опирається на безліч методів. В сучасних умовах налічується більше 200 методів прогнозування [10, 240].

В основі прогнозування лежать три взаємодоповнюючих джерела інформації про майбутнє:

- оцінка перспектив розвитку, майбутнього стану прогнозованого явища на основі досвіду, найчастіше за допомогою аналогії з досить добре відомими подібними явищами й процесами;
- умовне продовження в майбутньому (екстраполяція) тенденцій, закономірності розвитку яких колись і тепер досить добре відомі;
- модель майбутнього стану того або іншого явища, процесу, побудована згідно очікуваним або бажаним змінам ряду умов, перспективи розвитку яких досить добре відомі [2, 76].

Ступінь формалізації в методах прогнозування залежно від об'єкта дослідження може бути різною; способи одержання прогнозної інформації багатозначні, до них варто віднести: методи асоціативного моделювання, морфологічний аналіз, експонентне згладжування, імовірнісне моделювання, анкетування, методи колективної генерації ідей, методи історико-логічного аналізу, метод інтерв'ю, написання сценаріїв і т.д. [8, 14].

Сучасний рівень соціальних досліджень дозволяє одержати достатньо достовірне знання про майбутнє і вивести соціальне передбачення із сфери утопії у сферу науки.

Вироблення прогнозу, як умовного передбачення, досягається завдяки розробці умовних передбачень двох типів, які відображають кінцеву мету розробки прогнозу. Відповідно до цього критерію розрізняються два типи прогнозів: пошуковий та нормативний.

Пошуковий прогноз здійснюється на основі визначення можливих станів явища в майбутньому. Мається на увазі умовне продовження в майбутньому тенденцій розвитку досліджуваного явища, при умові їх збереження. При цьому необхідне абстрагування від можливих змін, завдяки яким можуть радикально змінитися події в майбутньому. Тобто, такий прогноз відображає найімовірніші тенденції розвитку досліджуваних явищ чи процесів в майбутньому, за умови збереження існуючих тенденцій.

Але для реалізації соціального прогнозування на практиці недостатньо використання тільки пошукових прогнозів, адже суспільство – це динамічний організм, що постійно змінюється та розвивається. Так як це організм, на нього можна впливати за допомогою формування норм, ідеалів, цінностей. Тому науковці виділяють нормативний прогноз, що розширює уявлення про дослідження соціальних явищ та процесів.

Нормативний прогноз здійснюється завдяки визначенню шляхів і строків досягнення можливих станів явища, прийнятих за мету. Мається на увазі прогнозування досягнення бажаних станів на основі заздалегідь заданих норм, ідеалів, стимулів, цілей. Тобто в такому прогнозі відображаються можливі шляхи досягнення бажаного [2, 69].

Поряд із цими типами прогнозів, за критерієм співвідношення з різними формами конкретизації управління виділяються підтипи прогнозів (планові, програмні, проектні, організаційні, цільові, що включають пошуковий і нормативний типи прогнозів). На нашу думку всі ці прогнози необхідні для реалізації будь-якого соціального дослідження, але застосовувати їх необхідно на різних етапах. Наприклад, спочатку формується мета, бажаний стан соціального явища чи процесу, потім складається план-прогноз, за ним виділяються шляхи та умови досягнення бажаного результату, складається проект та уточнюються напрямки орієнтації рішень.

Цільовий прогноз властиво бажаних станів відображає мету та бажаний стан соціального явища чи процесу та необхідність у такому стані. Метою прогнозу є сприяти оптимізації процесу цілепокладання.

Плановий прогноз (план-прогноз) ходу виконання (або невиконання) планів являє собою вироблення пошукової й нормативної прогнозної інформації для відбору найбільш доцільних планових нормативів, завдань, директив. Тобто він відображає як, у якому напрямку орієнтувати планування, щоб ефективніше досягти поставлених цілей.

Програмний прогноз можливих шляхів, засобів і умов досягнення передбачуваного бажаного стану прогнозованого явища відображає що конкретно необхідно, щоб досягти бажаного. Для цього важливі й пошукові й нормативні прогнозні розробки. Перші виявляють проблеми, які потрібно вирішити,

щоб реалізувати програму, другі визначають умови реалізації. Програмне прогнозування повинне сформулювати гіпотезу про можливі взаємовпливи різних факторів, указати гіпотетичні строки й черговість досягнення проміжних цілей на шляху до головного. Тим самим як би завершується відбір можливостей розвитку об'єкта дослідження, початий плановим прогнозуванням.

Проектний прогноз конкретних образів того або іншого явища в майбутньому при допущенні ряду поки ще відсутніх умов відображає як (конкретно) можливо здійснити прогноз, як може виглядати предмет дослідження. Тут також важливе сполучення пошукових і нормативних розробок. Проектні прогнози (їх називають ще прогнозними проектами, дизайнами-прогнозами й т.д.) покликані сприяти відбору оптимальних варіантів перспективного проектування, на основі яких повинне розгортатися потім реальне, поточне проектування.

Організаційний прогноз поточних рішень (стосовно до сфери управління) для досягнення передбаченого бажаного стану явища, поставлених цілей ґрунтується на тому, у якому напрямку орієнтувати рішення, щоб досягти мети. Зіставлення результатів пошукових і нормативних розробок повинне охоплювати весь комплекс організаційних заходів, підвищуючи тим самим загальний рівень управління.

Серед видів і технологій соціального прогнозування виділяють: прогноз рівня життя і зайнятості населення, прогноз пенсійного забезпечення, прогноз економічної безпеки (бідність, безробіття), прогнозування екологічних процесів та інше.

Прогнозування є необхідною складовою частиною вирішення проблем клієнта. Але так як клієнти соціальної роботи відрізняються за своїми характеристиками і особливостями підхід до них повинен бути індивідуальним. Існують різні проблемні ситуації, в залежності від цього доцільно виділити групи прогнозів в соціальній роботі. Якщо розглядати ситуацію, яка потребує швидкого реагування та прийняття рішення з боку соціального працівника для швидкої і ефективної допомоги клієнту, то доречним в такій ситуації буде застосування термінового прогнозу. Необхідність у такому виді прогнозу мають ті групи, життя яких підлягає загрозі, і нехтування з прийняттям рішення може занадто ускладнити ситуацію. Складання терміно-

вого прогнозу, який охоплює короткий проміжок часу, може відбуватися під час первинного консультування. На основі прогнозу робляться подальші розрахунки та план дій.

Серед проблем клієнтів трапляються випадки, коли не можна одразу оцінити всю ситуацію і зробити подальше точне прогнозування, для цього на нашу думку, доречним стане складання поетапного прогнозу. Суть його повинна заключатися у тому, що для подальшої роботи з клієнтом необхідно визначити всі аспекти і сторони проблеми. Якщо якась сторона не буде врахована, то робота стане не ефективною. Для цього при первинному консультуванні необхідно провести діагностику, за результатами якої визначаються подальші дії та поступовість складання прогнозу. Тобто з роз'ясненням ситуації можна отримати більш достовірний прогноз. Кожного разу, при діагностиці і вивченні особливостей проблеми клієнта можна точніше розробляти прогноз та подальший план. Проблема клієнта має різні кути зору, тому соціальний працівник повинен впевнитися у розумінні проблеми, а вже на основі отриманих результатів складати прогноз.

Таким чином, перевагами термінового складання прогнозу є:

- швидкість реагування і складання;
- запобігання появі ускладнень в роботі завдяки оперативності дій.

Недоліками є:

- можливість неточностей у складанні прогнозу;
- недостатність інформаційних ресурсів.

Перевагами поетапного прогнозу є:

- попереднє діагностування для роз'яснення справжніх причин проблеми;
- точність у розгляді зародження та розвитку проблеми;
- високий рівень інформаційності.

Недоліками є:

- ускладнення прогозування через «затяжний» проміжок часу складання прогнозу;
- витрати ресурсів на попереднє діагностування.

Прогнозування як технологія соціальної роботи має важливе значення і в менеджменті соціальної роботи, адже за допомогою нього можна проводити дослідження соціальної системи з метою передбачення ефективності форм, методів, підходів, проекту-

вання і програмування соціальної роботи з окремим клієнтом на рівні індивідуальної роботи, групою, спільнотою, громадою на мезорівні, діяльності соціальних служб, організацій і установ на макрорівні соціальної роботи.

Соціальне прогнозування в організації реалізується не тільки на площині горизонтальних відносин «соціальний працівник – клієнт», а й між вертикальними структурними зв'язками, організовуючи відносини «менеджер соціальної роботи – соціальний працівник». На основі аналізу життєвих труднощів клієнтів та узагальненню отриманих результатів від допомоги, соціальний працівник передає інформацію менеджеру соціальної роботи для підведення підсумків і прогнозування подальшої діяльності організації. Це твердження доводить, що соціальне прогнозування є необхідною складовою частиною, як в роботі з відповідним клієнтом, так і в організації управління соціальною роботою.

Таким чином, аналіз проблеми оптимізації соціального прогнозування в соціальній роботі дає підстави стверджувати, що процес прогнозування необхідний на всіх рівнях організації управління соціальною роботою, що формує зв'язки «менеджер соціальної роботи – соціальний працівник» і «соціальний працівник – клієнт». На нашу думку, ефективним при роботі з клієнтом стане розробка термінових та поетапних прогнозів, варіант вибору яких залежить від конкретної ситуації в яків знаходиться клієнт соціальної роботи.

Література

1. Бестужев-Лада И.В. Социальное прогнозирование. Курс лекций.– М.: Педагогическое общество России, 2002. – 392 с.
2. Горбатенко В.П. Еволюція прогностики як системи наукових знань про майбутнє // Стратегічні пріоритети. – К. – 2007. – №1(2). – С. 11-17.
3. Курбатов В. И, Курбатова О. В. Социальное проектирование: Учебное пособие. – Ростов н/Д: Феникс. – 2001. – 416 с.
4. Матвиенко В. Я. Прогностика. – К., 2000. – 520 с.
5. Основы социальной работы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. Н.Ф. Басова. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 288 с.

6. Планування та прогнозування в умовах ринку. – Навч. посібник / Під ред. д.ф.н. проф. В.Г. Воронкової. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 608 с.
7. Регуш Л.А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего. – СПб., Речь, 2003. – 352 с.
8. Сафронова В.М. Прогнозирование и моделирование в социальной работе: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 192 с.
9. Технологии социальной работы: Учебник / Под ред. Е.И. Холостовой. – М., 2003. – 400 с.
10. Тюпля Л.Т. Іванова І.Б. Соціальна робота (теорія і практика). Навч. посіб. для студентов вузів. – К.: ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с.
11. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи. – Навч. пос. для вузів. – К.: Центр навч. Літератури, 2006. – 467 с.
12. Янч Э. Прогнозирование научно-технического прогресса. – Москва: Пресс, 1974. – 586 с.

Кудинов И., Стариковская Е. Пути оптимизации социального прогнозирования в социальной работе

В статье рассматриваются особенности использования прогностических методик в практике социальной работы. Определяются направления оптимизации социального прогнозирования в социальной работе.

Ключевые слова: *социальная работа, прогноз, социальное прогнозирование.*

Kudinov I., Starikovskaya H. Optimization ways of social forecasting in social work

Features of forecasting methods use in social work practice are studied in the article. Optimization ways of social forecasting in social work are determined.

Keywords: *social work, forecast, social forecasting.*